

EGYIPTOMI SZARVASMARHA-MÚMIÁK

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési
Teljesítményvizsgáló Kft.

A cikk vázát Eric A. Powell az Archaeology Magazine főszerkesztőjének 2014 márciusában megjelent „Messenger to the gods” című online írása adta.

Az ókori Egyiptomban az emberek könyörgéseik kimutatására állatmúmiákat készítettek az istenek számára, mely tevékenység hatalmas fellendülést okozott a vallás ezen iparában.

A Brooklyn Múzeum Egyiptológiai raktárában évtizedekig hevert elfeledve mintegy 30 doboz. A tartalmukat az 1930-as és 40-es évek óta nem katalogizálták. Sőt, senki sem látta tartalmukat azóta, hogy a New York-i Történelmi Társaságtól megvásárolták őket. (Hasonló esetről tudunk hazai múzeumok egyiptológiai raktáraiból is, de ezen úgynevezett gabonamúmiák feldolgozására sokkal többet kellett várni. Lásd: <https://on-line.szepmuveszeti.hu/corn-mummies-science> A szerkesztő megjegyzése.)

2009-ben Kathy Zurek-Doule kurátori asszisztens azonban kinyitotta a dobozokat. Mindegyikben egy-egy díszesen becsomagolt, állat alakú múmia feküdt: íbiszek, sólymok, macskák, kutyák, kígyók, sőt még egy cickány is képviseltette magát a gyűjteményben, amelyet egykoron egy gazdag New York-i üzletember gyűjtött össze a 19. század közepén. A múzeum

egyetlen másik gyűjteményéhez sem fogható váratlan tárgyakkal szembesülve Edward Bleiberg egyiptológiai kurátor és csapata átfogó tanulmányba kezdett az állatmúmiák vonatkozásában. Az újra felfedezett tárgyak lehetőséget adtak Bleiberg számára, hogy megvizsgáljon egy olyan kérdést, amely azóta foglalkoztatja a régészeket, amióta felfedezték, hogy több millió állatmúmia található a Nílus-menti állattemetőkben: Miért szántak az ókori egyiptomiak ennyi energiát és időt ezen teremtmények túlvilági életére?

1. kép: Kisméretű, szarvasmarha formájú múmia, amelyben csak csontok találhatók.

A görögökkel és rómaiakkal ellentétben az egyiptomiak hittek abban, hogy az állatoknak is van lelkük (egyiptomi kifejezéssel „ba”), ahogy az embereknek is. Bleiberg szerint „Elfelejtkezünk arról, hogy milyen szorosan kapcsolunk lelkeket az állatokhoz.” „Az ősi egyiptomiak számára az állatok nem csak fizikai, hanem spirituális lények is.” A kereszténység megjelenéséig az ősi egyiptomi nyelvben nem volt külön szó az „állat”-ra. Egyiptom történelme során, az állami templomok kivételével, az állatkultusz mindig hatalmas szerepet játszott az egyiptomi spirituális életben. Az istenek gyakran állatalakokat öltöttek. Hóruszt, Egyiptom védőistenét, gyakran sólyomfejjel ábrázolják, Thotot a bölcsesség, az írás és az orvoslás istenét pedig gyakran íbisz vagy pávián alakban jelenítik meg. Hathor, a termékenység istennője pedig legtöbbször tehénként kerül megjelenítésre. A fáraók is tisztelték az állatokat, olyannyira, hogy számos királyi háziállatot is mumifikáltak. Kr. e. 1400-ban II. Amenhotep vadászutyájával együtt lépett át a túlvilágra, egy évtizeddel később utódját, IV. Thotmeszt pedig egy királyi macskával temették el.

2. kép: Életnagyságú szarvasmarha-múmia a Brooklyni Múzeum gyűjteményéből. (Dashur lelőhely, Késő Ptolemaida-kor, Kr. e. 20 – Kr. u. 200, Dr. H. Abbott gyűjtése.)

Kép forrása: <http://n2t.net/ark:/65665/m310fda642-184f-4adc-a531-2d3ebe5afbc3> USNM number: A413941-0

Az állatoknak szánt nekropoliszokból előkerülő állatmúmiák nagy része a Nagy Királyság bukása utánra keltezhető (Kr. e. 1075). Ezt a mintegy 400 éves kaotikus időszakot Harmadik Átmeneti Kornak nevezzük. A központi egyiptomi állam összeomlott, és több helyi és külföldi eredetű dinasztia emelkedett fel és omlott össze gyors egymásutánban. Ezt a periódust a helyi beszámolók gyakran zűrzavarosnak ítélik meg, ugyanakkor Bleiberg felhívja a figyelmet arra, hogy a hasonlóan kaotikus, a központi irányítás nélküli Első Átmeneti Korban (Kr. e. 2181-2055) az átlag egyiptomi állampolgárok élete normális mederben zajlott. Valóban, a Cambridge-i Egyetem egyiptológusa Barry Kemp is rámutat arra, hogy a falusiak relatíve jól

éltek ezen időszakban, hiszen az adókat csak a helyi hatóságoknak kellett megfizetniük, a központi államnak nem. Ha az élet a Harmadik Átmeneti Korban is hasonlóan folyt, az átlag egyiptomi polgárok zsebében több elkölthető jövedelem maradt. Mivel nem volt fáraó, aki közvetített volna az istenek felé, az idegenek pedig kerékkötői voltak a vallási hagyományoknak, az emberek a vallási szertartásaikat személyes környezetben gyakorolták. Bleiberg szerint „Fáraó nélkül az embereknek maguknak kellett felvenniük a kapcsolatot az istenekkel.”

Ebből adódóan a zarándokok megkezdték a templomok látogatását abból a célból, hogy a papoktól állatmúmiákhoz jussanak, amelyeket aztán jelképes áldozatként mutathassanak be az isteneknek. Tehetősebb zarándokok bronz istenszobrocskákat vásároltak és azokat tekerték be úgy, mint a múmiákat, és így kerültek elhelyezésre a temetőkbe. Az igazi állatmúmiák sokkal olcsóbb megoldást jelentettek, és hamarosan szerves részét képezték az egyiptomi életnek. A kairói Amerikai Egyetem tudósa Salima Ikram úgy becsüli, hogy az ismert 31 állattemetőben egyszerre akár 20 millió múmiát is tarthattak. Egy ősi szöveg tanúsága szerint a saqqara-i nekropoliszban a Thot-templomban egyszerre 60.000 élő íbiszt is tartottak, akik mumifikálásra vártak. A régészek úgy becsülik, hogy összesen megközelítőleg 4 millió íbiszt temethettek el itt. Néhány múmia mellett papiruszra írt kérelmeket találtak, amelyben családi gondok megoldásában vagy betegségek gyógyításában kértek segítséget az istenektől. Ám Bleiberg megjegyzi, hogy a legtöbb állatmúmiához nem járt írásos kérelem, azok főként, hanem feltételezhetően szóbeli kérelmek közvetítésére szolgáltak. Talán a zarándokok a múmiák fülébe suttogták kéréseiket, amelyeket aztán azok továbbítottak az istenek felé.

3. kép: Életnagyságú szarvasmarha-múmia
Kép forrása: <https://www.youreygypttours.com/egypt-tours-blog/What-is-Apis-Bull>

A Brooklyni Múzeum gyűjteményéből előkerült állatmúmiák röntgen- és CT-vizsgálata igazolta, hogy milyen változatos állatmúmiákkal is van dolgunk.

4. kép: Fiatal bika múmiája. Saqqara lelőhely, Római kor, Kr. e. 30. British Múzeum gyűjteménye. Kép forrása: https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/styles/uncropped_small/public/2024-12/Animal-mummies-About-700x550.jpg?itok=tu0V1OD5

Több esetben egész testeket találni a múmiákban, ám másszor csak testrészeket találni belül. Néha pedig több állatot mumifikáltak egy kötegbe tekerve. Az egyik legmegdöbbentőbb CT-felvétel egy olyan macskamúmiát tárt fel, amelynél a mellső lábakat ugyanúgy keresztbe rakták, mint az embermúmiáknál, amely arra utalhat, hogy az ősi egyiptomiak kis különbséget tettek az emberek és az állatok között. Annak érdekében, hogy megállapíthassák, hogy a különböző bandázsolási módszerek eltérő korszakokhoz köthetők-e, Bleiberg mintákat vett a múmiák lenvászón kötegeiből radiokarbonos kormeghatározáshoz, ám az eredmények ellentmondásosak voltak. Úgy tűnik, hogy a betekeréshez szükséges lenvászonsíkokat gyakran újrahasznosították, így megbízhatatlanná téve a kormeghatározást. Egy darab lenvászón lehet, hogy ruházati alapanyagként kezdte életét, amely évtizedekig tartott, majd rongy vált belőle, ezt követően pedig mumifikáláshoz használt pólyaként kapott új szerepet, talán évtizedekig vagy akár évszázadokig is használták ahhoz képest, hogy előállították az anyagot. A múmiakészítés mértéke arra is utalhat, hogy bizonyos templomok talán maguk készítették a lent és tartottak számtalan állatot, amely már a modern iparszerű gazdaság rendszerét idézi. Bleiberg állítja, hogy „Ez egy meglehetősen fontos gazdasági jelenség volt.” „Rengeteg pénzt fordítottak állatmúmiák készítésébe az első évezredben.”

Ahogy a nagyban zajló üzleteknél szokott menni, a múmiagyártásban is megjelent a korrupció. A saqqara-i nekropoliszban egyiptológusok egy osztrakonra, azaz agyagcserépre írt feljegyzést találtak, amely a Thot templomában zajlott korrupció részleteit taglalja. A vádak teljes egészében nem fordíthatók le, de a vásárlók panaszait tartalmazzák az állatmúmiák vonatkozásában, azaz, hogy mit is kaptak a pénzükért cserébe. A dokumentum arra az egyezsége utal, miszerint „Egy isten, egy korsó”, azaz minden rendelés egy egész állatot jelentsen.

5. kép: Fiatal bika múmiája, oldalnézeti röntgenképe. Museo Egizio, Torino. Leltári szám: 2343/02. Késő Ptolemaida-kor, Bernardino Drovetti gyűjtése. Képek forrása: https://collezioni.museoegizio.it/en-GB/material/Cat_2343_02

Ám a Thot-templom papjai hamis állatmúmiákat értékesítettek, amelyekben vagy nem volt állat vagy egy múmiában több volt, de azokat külön-külön múmiaként számolták fel. Bármilyen is volt valójában a bűnük, hat papot elítéltek és bebörtönöztek.

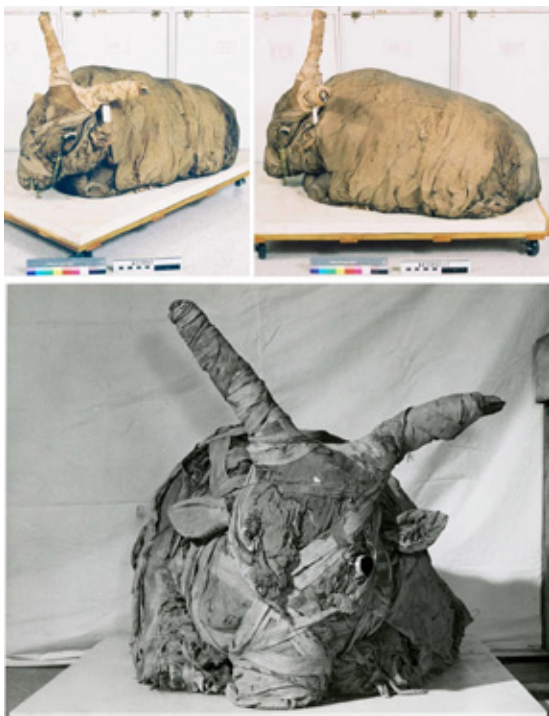

6. kép: Mumifikált bikafej. Kr. e. 1549–1069. Rosicrucian Egyptian Museum, San José, Kalifornia, USA. Kép forrása: <https://egyptianmuseum.org/3D-models>

A dokumentum arra is kitér, hogy a jövőben csak külsős megfigyelő papok jelenlétében kell a múmiákat egy arra kijelölt területen tárolni, és egészen addig nem kerülhetnek eltemetésre a nagy éves ünnepen, míg azokat a hivatalos tisztviselők le nem ellenőrizték. Több, a Brooklyni Múzeum gyűjteményében található múmia feltételezhetően ezekről a korrupciós gyakorlatokról árulkodik. A röntgenvizsgálatok egy íbisz múmiában több kígyót mutattak ki, más esetben azonban nem volt semmilyen maradvány a lenvászón tekercsekben, mely esetek talán a gyanútlan hívők megtévesztése

miatt készültek. Egy múmia nem tartalmazott mást, csak tollakat, de a pólyázása viszont szokatlanul jónak bizonyult. Ám egy pap vajon miért szánna ennyi időt egy hamis múmia ilyen elegáns csomagolására, hogy átverjen egy zárándokot?

7. kép: A Dahshur-ban talált bikamúmia különböző nézetekben. A múmia valamikor Kr.e 200 és Kr. u 200-ban készült a korai római korban. Összesen 9 rétegből áll a múmia, aminek a belsejében a röntgenvizsgálatok tanúsága szerint csak egy halom csont van. Az áldozati bika húsát feltehetően a papok vagy a király elfogyasztották, hogy a bika ereje átszálljon rájuk. Az egyiptomi bikakultuszról a következő cikkekben fogok értekezni. A múmia méretei SZ*M*H: 89,5*86*113,5. Smithsonian Intézet, Leltári szám A413942-0 (kép forrása: Archaeology & Civilizations facebook oldal)

Bleiberg szerint „Lehetséges, hogy a tollak egy szokatlanul fontos madár tollai voltak. Soha nem fogjuk biztosan tudni.” Habár az állatmúmiák nagyon gyakori tárgyak az ősi egyiptomi leletanyagban, mégis olyan üzeneteket hordoznak, amelyeket talán sohasem fogunk tudni teljesen megérteni.”

8. kép: Abydos (Abūdosz) látképe. Híres szent város volt az ókori Egyiptomban. A terültről több száz állatmúmia látott napvilágot. (Kép forrása: penn.museum)

Egyiptomban mind a tehenek, mind a bikák hatalmas szakrális jelentőséggel bírtak, így ezek mumifikálása is előfordult. A bikák az erő, a termékenység és a megújulás szimbólumai, a tehenek meg Hathor istennő megjelenítésén túl az anyaság, a táplálás és a szeretet jelképei.

9. kép: Apis anyja. A szobor egy mumifikált tehénfejet rejt. Anyaga: vakolat, fa és lenvász. A kép a fellelt (in situ) és a restaurálás utáni állapotot mutatja. Ez a lelet került Salima Ikram Divine creatures. Animal mummies in ancient egypt című könyvének borítójára. (Képek forrása: <https://egyptartefacts.griffith.ox.ac.uk/> és www.shanghaimuseum.net)

10. kép: Dahshuri nekropolisz. Három piramis található a környéken, a tört/tört falú piramis (Bent Pyramid), a fekete piramis (Black pyramid) és a vörös piramis (Red pyramid). Két szarvasmarha múmia is előkerült már innen. (Kép forrása: ancient-origins.net)

11. kép: A szintén világhírű Serapeum bejárata Saqqarában. Ez a templom és föld alatti temetőrendszere 64 olyan, több tonnás kőtömbökből faragott szarkofágot rejt, amelyekben egykoron Apis bikák nyugodtak. További cikkeimben lesz még erről szó. (Kép forrása: wikipedia)

